

KLARA SPURGJASZ

<https://orcid.org/0000-0003-0533-0327>

Prawoznawstwo *versus* jurysprudencja. Nauki prawne w Deskryptorach Biblioteki Narodowej

DOI: 10.36155/RBN.50.00002

Wprowadzenie

Z początkiem 2017 roku Biblioteka Narodowa rozpoczęła proces wdrażania nowego modelu opracowania zbiorów z wykorzystaniem Deskryptorów Biblioteki Narodowej (DBN). W konsekwencji nastąpiło odejście od dotychczas stosowanego języka informacyjno-wyszukiwawczego jakim był Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) i stopniowe przekształcanie go w Deskryptory oraz wprowadzenie nowych zasad tworzenia opisu bibliograficznego¹. Opublikowane zostały również przepisy tworzenia deskryptorów wszystkich typów, wraz z obszernymi materiałami metodycznymi².

Celem niniejszego artykułu jest próba zweryfikowania tezy, zgodnie z którą wprowadzenie nowego modelu opracowania przyczyniło się do znaczącego uszczegółowienia opisu opracowywanych materiałów, a także do poprawy aktualności

1 Szerzej na ten temat: M. Cichoń, J. Kalinowski, G. Federowicz, *Katalogowanie oparte na encjach*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2014, t. 45, s. 151–200 – https://rocznik.bn.org.pl/upload/pdf/40658_Rocznik_45_s.%20151-200.pdf [dostęp: 09.08.2019].

2 Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania – <http://przepisy.bn.org.pl> [09.08.2019].

i koherencji kartoteki haseł wzorcowych, co przekłada się na możliwość szybszego i bardziej intuicyjnego korzystania z zasobów Biblioteki Narodowej. Jest on również autorskim podsumowaniem dotychczasowej pracy z użyciem Deskryptorów Biblioteki Narodowej w zakresie nauk prawnych – zarówno kwestii związanych z opracowaniem zbiorów, jak i tworzeniem kartoteki deskryptorów.

Artykuł składa się z trzech części, z których każda przedstawia jedną płaszczyznę zmian wprowadzonych przez model DBN. Pierwsza część dotyczy przekształceń Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej w Deskryptory Biblioteki Narodowej w zakresie haseł z dziedziny nauk prawnych. Kolejna część dotyczy zasad opracowania różnorodnych typów piśmiennictwa prawniczego po wprowadzeniu nowego modelu opracowania, a zatem zmian które zaszły na poziomie rekordu bibliograficznego. W ostatniej części artykułu przybliżono nowe deskryptory przedmiotowe powstające w dziedzinie – zasady ich tworzenia i budowania powiązań, z uwzględnieniem problematyki wyszukiwania fasetowego.

Zmiana pierwsza. Od JHP BN do DBN

Pierwszym etapem prac związanych z przekształceniem dotychczas funkcjonującego języka informacyjno-wyszukiwawczego w Deskryptory Biblioteki Narodowej była rewizja słownictwa JHP BN w toku której część haseł (po zatwierdzeniu lub zmianie terminu przyjętego jako ujednolicony punkt dostępu)³ przejęta została do kartoteki deskryptorów. Kolejnym etapem był przegląd haseł słownikowych rozwiniętych. Celem częściowego uporządkowania materiału przeznaczonego do przekształceń, spośród haseł przedmiotowych związanych z naukami prawnymi w pierwszej kolejności wybrane zostały wszystkie hasła przedmiotowe zawierające hasło „prawo” w temacie (4207 haseł) lub w określniku (10 744 hasła).

Analiza tego materiału pozwoliła na wyodrębnienie haseł przeznaczonych do prekoordynacji. W dziedzinie prawa zadecydowano o prekoordynacji terminów ugruntowanych w dziedzinie. Można wśród nich wyodrębnić swoiste kategorie, takie jak subdyscypliny nauk prawnych – *Socjologia prawa* (Prawo |x socjologia),

3 Terminy „ujednolicony punkt dostępu” i „kontrolowany punkt dostępu” stosowane są zgodnie z ich rozumieniem według opublikowanej przez IFLA w 2016 roku Deklaracji międzynarodowych zasad katalogowania (*Statement of International Cataloguing Principles (ICP)*), by IFLA Cataloguing Section and IFLA Meetings of Experts on an International Cataloguing Code, 2016 Edition with minor revisions, 2017) – https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2016-en.pdf [09.08.2019].

Teoria prawa (Prawo |x teoria) czy *Filozofia prawa* (Prawo |x filozofia), gałęzie i działy prawa⁴ – *Prawo spadkowe* (Spadek |x prawo), *Prawo wekslowe* (Weksle |x prawo) czy podsystemy normatywne – *Prawo urzędnicze* (Urzednicy |x prawo), *Prawo archiwalne* (Archiwistyka |x prawo), czy wreszcie terminy na tyle silnie rozpowszechnione w doktrynie i piśmiennictwie, że zdecydowano się na przyjęcie ich wprost, bez rozdzielania na odrębne deskryptory, czego najlepszym przykładem jest prekoordynacja hasła *Prawo rzymskie* |x recepcja⁵ do deskryptora *Recepcja prawa rzymskiego*. Z uwagi na pojawiające się niekiedy trudności w wyborze najbardziej rozpowszechnionej formy nazwy niektórych działów prawa, podjęto decyzję o przyjmowaniu (w dyskusyjnych przypadkach) nazwy działu prawa z aktu prawnego regulującego dane kwestie w polskim systemie prawnym (jak Prawo o stowarzyszeniach czy Prawo geologiczne i górnicze).

Pozostałe hasła słownikowe rozwinięte zostały przeznaczone do postkoordynacji – usunięcia i zastąpienia kilkoma deskryptorami, odpowiadającymi znaczeniowo całości hasła rozwiniętego. W ten sposób tematy i określniki rzeczowe zostały zastąpione przez odpowiadające sobie deskryptory przedmiotowe, określniki geograficzne przez deskryptory geograficzne⁶, określniki chronologiczne przez identyczne, lub odpowiadające wyrażonemu przedziałowi czasowemu deskryptory chronologiczne⁷.

Różnorodnych konstrukcji określników występujących po temacie *Prawo*, lub współwystępujących z tożsamym określnikiem było zbyt wiele, aby w niniejszym artykule znalazło się miejsce dla każdej z nich, jednak po zakończeniu prac nad całością zagadnienia można wyodrębnić pewne powielające się schematy zmiany określników w odpowiadające im deskryptory. Do określników przechodzących

4 W Języku Haseł Przedmiotowych BN występowało na różnych etapach funkcjonowania około 65 tematów będących nazwami działów i gałęzi prawa. Po zakończeniu prac nad listą tematów z określnikiem prawo, do tej listy dołączyło jeszcze 40 deskryptorów powstałych z prekoordynacji haseł słownikowych rozwiniętych.

5 W początkowej fazie przekształceń planowano przekształcić hasło *Prawo rzymskie* |x recepcja na dwa deskryptory przedmiotowe – *Prawo rzymskie* i *Wpływ i recepcja*, oraz dwa deskryptory ujęciowe – *Prawo i wymiar sprawiedliwości* i *Historia*. Po głębszym przeanalizowaniu materiału zdecydowano o przyjęciu deskryptora *Recepcja prawa rzymskiego*.

6 Należy zaznaczyć, że hasła geograficzne również zostały uaktualnione zgodnie z przepisami katalogowania z użyciem Deskryptorów Biblioteki Narodowej, stąd forma występująca w określniku geograficznym nie musi być tożsama z nazwą geograficzną podaną w schemacie przekształceń.

7 Język Haseł Przedmiotowych BN przewidywał w różnych okresach funkcjonowania około 16 możliwości określenia przedziału dat dla XX wieku. Obecna lista deskryptorów chronologicznych zredukowała tę liczbę do 6 ustalonych przedziałów (1901–1914, 1914–1918, 1918–1939, 1939–1945, 1945–1989, 1989–2000). Warto zaznaczyć, że zgodnie z decyzją podjętą podczas posiedzenia Zespołu do spraw Rozwoju Deskryptorów Biblioteki Narodowej, określniki chronologiczne rozpoczynające się od przyimka *do* nie otrzymały w schematach przekształceń żadnych deskryptorów chronologicznych.

w schemacie przekształceń w identycznie brzmiące deskryptory przedmiotowe należy wymienić: określnik prawo, nie wskazujący konkretnej dziedziny prawa (przekształcony w ogólny deskryptor *Prawo*), wszystkie występujące jako określniki gałęzie i działy prawa (jak prawo kanoniczne czy prawo rzymskie), oraz określniki prognozy i terminologia. Nieznacznej modyfikacji uległy określniki teoria, wykładnia, i projekty które w hasłach związanych z naukami prawnymi przekształcane są odpowiednio w deskryptory *Teoria prawa*, *Wykładnia prawa* oraz *Projekty aktów prawnych*. Wyłącznie w jednym „prawniczym” przypadku określnik został zastąpiony nie deskryptorem przedmiotowym, a tożsamym deskryptorem formy/rodzaju/gatunku – był to określnik kazusy⁸.

Kolejną dającą się wyróżnić kategorią były te określniki, których pojawienie się w hasle rozwiniętym spowodowało ich przekształcenie w odpowiadający im tematycznie deskryptor ujęciowy. W ten sposób określnik etyka przekształcony został w ujęcie *Filozofia i etyka*, określnik język – *Językoznawstwo*, socjologia – *Socjologia i społeczeństwo*. We wszystkich schematach przekształceń haseł rozwiniętych zawierających temat lub określnik prawo oraz określnik historia, zdecydowano się na umieszczenie dwóch deskryptorów ujęciowych – *Prawo i wymiar sprawiedliwości* oraz *Historia*. Przyczyną takiej decyzji był brak możliwości odróżnienia na podstawie samego hasła rozwiniętego materiałów z zakresu historii prawa i źródeł do jej badania, aby zatem uniknąć pominięcia jednej z kluczowych informacji, jaką jest ujęcie przedmiotu, zdecydowano się na dodanie dodatkowego ujęcia we wszystkich wspomnianych przypadkach. Specyficzną kategorią były hasła rozwinięte o konstrukcjach „temat a temat” dla których został przyjęty ogólny schemat przekształceń zgodnie z którym temat ogólny oraz temat występujący po a przeciwstawnym przekształcone zostały w odpowiadające sobie deskryptory przedmiotowe oraz otrzymały odpowiadające sobie deskryptory ujęciowe. Dla przykładu zatem hasło *Prawo* |x a religia otrzymały w schemacie deskryptory przedmiotowe *Prawo* i *Religia* oraz ujęciowe *Prawo i wymiar sprawiedliwości* oraz *Religia i duchowość*. Hasła w których oba tematy były prawnicze, jak przykładowo *Prawo karne* |x a prawo rzymskie otrzymały naturalnie tylko jedno ujęcie – *Prawo i wymiar sprawiedliwości*.

8 Na marginesie zauważyć można, że określnik „kazusy” należy do grupy terminów które funkcjonowały w JHP BN wyłącznie jako określniki, natomiast w toku przekształceń zostały zmienione w samodzielne deskryptory. W tym wypadku określnik kazusy został zastąpiony deskryptorem formy / rodzaju / gatunku *Kazusy*, co jest skądinąd drobnym odstępstwem od preferowanej w polu 155 liczby pojedynczej.

Zważywszy, że prace nad przekształceniami haseł zawierających w temacie lub określniku hasło prawo, a także częścią innych haseł z zakresu nauk prawnych, zostały praktycznie zakończone, stwierdzić można, że transformowanie charakterystyk przedmiotowych sporządzonych w Języku Haseł Przedmiotowych BN w Deskryptory nie tylko jest możliwe, ale pozwala również na uszczegółowienie opisów bibliograficznych. Odbywa się to przede wszystkim poprzez umieszczenie informacji (dotychczas ukrytych w rozbudowanych konstrukcjach haseł rozwiniętych) jako osobnych, widocznych w wyszukiwaniu fasetowym, punktów dostępu do rekordu bibliograficznego.

Zmiana druga. Nowe reguły opracowania

Projekt DBN zmienił fundamentalnie nie tylko zasady sporządzania rekordów wzorcowych, ale także reguły według których sporządzany jest opis bibliograficzny. Wszystkie zmiany w opracowaniu zostały dokładnie opisane w serwisach internetowych Biblioteki Narodowej, stąd też ta część artykułu poświęcona zostanie niemal wyłącznie zmianom właściwym dla różnych typów piśmiennictwa prawniczego – od aktów prawnych do artykułów z czasopism.

Pierwszym analizowanym rodzajem piśmiennictwa prawniczego, w opracowaniu którego zaszło kilka fundamentalnych zmian, są akty prawne. Najwyraźniejsza z nich dotyczy stosowanych w opisie deskryptorów formy / rodzaju / gatunku (pole 655). Zdecydowano się na ujednoczenie i uszczegółowienie dotychczas stosowanych terminów – każdy typ aktu normatywnego pojawiający się w zbiorach BN otrzymał właściwy sobie deskryptor rodzaju / gatunku, którego forma przyjęta w polu 155 rekordu wzorcowego zapisana jest w liczbie pojedynczej, a wszystkie powiązane są relacjami hierarchicznymi z deskryptorem *Akty prawne*⁹. Nie zdecydowano się natomiast na tworzenie deskryptorów opisujących jednostkowe akty prawne jak np. *Ustawa o rachunkowości*, czy *Kodeks cywilny*, są one opisywane poprzez wyrażenie przedmiotu aktu prawnego (*Rachunkowość*, *Prawo cywilne*) i gatunku (*Ustawa*).

Wyjątkiem od tej reguły są konstytucje. Z uwagi na ich szczególny kształt i funkcje w systemach prawnych państw, obok ogólnego deskryptora gatunku

9 Lista deskryptorów stosowanych do opisu aktów prawnych zawiera obecnie następujące: *Dekret*, *Dyrektywa*, *Konstytucja*, *Protokół*, *Przywilej*, *Rezolucja*, *Rozporządzenie*, *Stenogram*, *Uchwała*, *Umowa międzynarodowa*, *Uniwersał*, *Ustawa*.

Konstytucja, stosowanego zarówno do opisu formy publikacji jak i jej przedmiotu, każda opracowywana konstytucja otrzymuje swój własny deskryptor tytułu ujednoczonego, w formie najbardziej rozpowszechnionej¹⁰, z obligatoryjnym dopowiedzeniem chronologicznym – datą roczną uchwalenia danej konstytucji.

Analizując zasady stosowania deskryptorów formy / rodzaju / gatunku w opisie aktów prawnych należy zwrócić uwagę na fakt, iż deskryptor formy *Publikacje urzędowe* i akty prawne został zarezerwowany dla publikacji wydawanych przez organy państwa, bądź na ich zlecenie. Akty normatywne wydawane przez innych wydawców (często opatrzone przez wydawcę informacją o przeznaczeniu czytelniczym lub grupie odbiorców) otrzymują w polu 380 deskryptor *Publikacje fachowe*.

Kolejna zmiana dotyczy, wyrażanej w postaci dat i przedziałów czasu, chronologii treści i czasu powstania dzieła. Zgodnie z nowym modelem opracowania za czas powstania aktu prawnego przyjmuje się datę jego uchwalenia i zapisuje ją w polu 046, a odpowiadający dacie deskryptor chronologiczny w polu 388. Zmieniło to dotychczasową praktykę przyjmowania daty wydania aktu prawnego za czas jego powstania. Chronologia treści jest natomiast ustalana na podstawie stanu prawnego podanego w publikacji i zapisywana w postaci szczegółowej daty w polu 045 i deskryptora chronologicznego w polu 648.

Proces rozwoju nowego modelu opracowania zaobserwować można na przykładzie innego specyficznego gatunku piśmiennictwa prawniczego jakim są naukowe komentarze do aktów normatywnych. W początkach pracy z deskryptorami jako gatunek wyodrębniono *Komentarz do ustawy*, zdefiniowany jako „Naukowa edycja aktu normatywnego zawierająca jego możliwe interpretacje, odwołania do teorii i doktryny prawnej, historii regulacji w danym obszarze oraz innych publikacji naukowych”. Analiza bieżącego wpływu oraz zapotrzebowanie zgłoszone przez bibliotekarzy opracowujących publikacje z zakresu prawa przyczyniło się do wprowadzenia zmian. Komentarz do ustawy zdefiniowany został jako:

Naukowa edycja aktu normatywnego powszechnie obowiązującego (ustaw zasadniczych, organicznych i zwykłych oraz ratyfikowanych umów międzynarodowych), zawierająca jego możliwe interpretacje, odwołania do teorii i doktryny prawnej,

10 Stąd jako ujednoczony punkt dostępu do tytułu przyjmuje się formę *Konstytucja Polski (1997)*, nie zaś *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997)*, czy *Ustawa Zasadnicza Rzeczypospolitej Polskiej (1997)*. Te i inne formy nazwy umieszczane są w kolejnych polach 430 jako kontrolowane punkty dostępu do tytułu.

historii regulacji w danym obszarze oraz innych publikacji naukowych. W odróżnieniu od komentarza prawnego, nie stosuje się do rozporządzeń i innych tekstów prawnych¹¹.

Utworzono także komplementarny deskryptor *Komentarz prawny*, w którego definicji została zamieszczona informacja, zgodnie z którą „W odróżnieniu od komentarza do ustawy nie stosuje się do konstytucji, ustaw i umów międzynarodowych”¹². Wprowadzenie podziału według rangi komentowanego źródła prawa pozwoliło na prostszy, precyzyjniejszy dostęp do tego typu edycji tekstów prawnych.

Kolejną zmianą prowadzącą do uszczegółowienia opisu bibliograficznego było wprowadzenie pola 385, zawierającego informacje o grupie odbiorców i poziomie nauczania. Szczególnie wyraźnie wpłynęło to na przejrzystość opisu publikacji fachowych (opracowań i poradników dla wyspecjalizowanych grup zawodowych), w których informacja o przeznaczeniu czytelniczym umieszczona w nieindeksowanym polu 521 była trudno dostępna. Fachowe publikacje prawnicze mogą być więc opatrzone najogólniejszą kategorią zawodu – *Prawnicy*, ale także często występującymi, jak *Adwokaci* czy *Sędziowie*, lub znacznie mniej rozpowszechnionymi, jak *Referendarze sądowi*, *Rzecznicy patentowi* czy *Notariusze*. Grupy zawodowe umieszczane w kolejnych polach 385 i wyświetlane w fasecie „Odbiorca” znacząco usprawniły dostęp do publikacji przeznaczonych dla przedstawicieli konkretnych zawodów.

Podobną rolę jak wskazywanie grupy odbiorców w publikacjach fachowych pełni wskazywanie w polu 385 poziomu nauczania dla którego przeznaczone są publikacje dydaktyczne. To szczególnie istotna informacja przy licznych podręcznikach, syntezach, kazusach kompendiach i repetytoriach, przeznaczonych przede wszystkim dla studentów prawa i aplikantów. Wskazanie poziomu nauczania pozwala także na oddzielenie materiałów przeznaczonych zarówno dla studentów jak i innych określonych grup docelowych (przede wszystkim grupy zawodowe) od publikacji *stricte* fachowych.

Wprowadzenie Deskryptorów Biblioteki Narodowej pozwoliło również na uszczegółowienie opisu artykułów z czasopism i prac zbiorowych. Jest to szczególnie widoczne w polach 655 opisu bibliograficznego, w których wskazany jest

11 Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania – <http://przepisy.bn.org.pl/aneksy#komentarz-do-ustawy> [09.08.2019].

12 Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania – <http://przepisy.bn.org.pl/aneksy#komentarz-prawny> [09.08.2019].

zarówno typ czasopisma (w przypadku czasopism prawniczych najczęściej jest to *Artykuł z czasopisma naukowego lub fachowego*) jak i jego tematyka (*Artykuł z czasopisma prawniczego*). Ponadto, kolejne pole 655 wskazuje na konkretny typ artykułu (monograficzny, problemowy, przeglądowy, etc.) pozwalający na zawężenie wyszukiwanego materiału również ze względu na sposób jego ujęcia przez autorów publikacji. Naukowe i fachowe komentarze do różnych typów orzecznictwa otrzymały zastrzeżony dla siebie deskryptor gatunku *Glosa (prawo)*¹³, pozwalający na precyzyjny dostęp do tego szczególnego gatunku piśmiennictwa prawniczego.

Novum dla wszystkich typów piśmiennictwa stanowiło wprowadzenie do opisu bibliograficznego deskryptorów ujęciowych, służących do przypisania treści publikacji do wybranej dziedziny nauki lub sztuki, bądź też wskazywania dziedziny z perspektywy której rozpatrywany był przedmiot publikacji¹⁴. Naukom prawnym przypisany został deskryptor *Prawo i wymiar sprawiedliwości*, obejmujący oprócz zagadnień zasygnalizowanych w nazwie również kryminalistykę, więziennictwo i penitencjarystkę. Przeważająca część publikacji prawniczych opracowywanych w Zakładzie Katalogowania Dziedziny otrzykuje wyłącznie ten deskryptor ujęciowy, relatywnie często współwystępuje on z deskryptorem ujęciowym *Historia*. Sytuacja zmienia się w przypadkach, w których zagadnienia z zakresu nauk prawnych badane i opisywane są przez pryzmat innych dziedzin nauki, które wyrażane są właśnie poprzez deskryptor ujęciowy.

Podsumowując nowości i zmiany w opracowaniu piśmiennictwa prawniczego warto wspomnieć także o zmianach w zakresie stosowania pola 250 zawierającego informację o stanie prawnym opisywanej publikacji. Do momentu wprowadzenia nowego modelu opracowania informacja ta mogła być pobierana ze stron tytułowej i redakcyjnej oraz okładki. W toku dyskusji z zespołem opracowującym publikacje prawne zdecydowano, że informacja o stanie prawnym może być przejmowana z całości opracowywanej publikacji. Dodatkowo, w przypadku braku precyzyjnej informacji od wydawcy, katalogujący może umieścić w polu 500 informację o stanie prawnym wynikającą z treści opracowywanej publikacji, zawierającą najczęściej datę roczną (chyba, że publikacja pozwala na podanie dokładniejszej daty). Uwaga ta może być wyjaśniającym rozwinięciem informacji

13 Dopowiedzenie „prawo” pojawiło się w omawianym deskrypcie gatunku w celu odróżnienia od deskryptora *Glosy (dopiski)*.

14 Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania – <http://przepisy.bn.org.pl/materialy-metodyczne/deskryptory-ujeciowe> [09.08.2019].

umieszczonej w polu 045 rekordu bibliograficznego, szczególnie w przypadku braku odzwierciedlenia teŝe w innych polach opisu¹⁵.

Zmiana trzecia. Terminologia prawnicza w Deskryptorach Biblioteki Narodowej

Obok deskryptorów przedmiotowych powstających z przekształceń słownika Języka Haseł Przedmiotowych baza deskryptorów przedmiotowych jest nieustannie wzbogacana nowymi deskryptorami. W modelu Deskryptorów Biblioteki Narodowej przyjęta została metoda indukcyjna¹⁶, zgodnie z którą bibliotekarze opracowujący zbiory zgłaszają zapotrzebowanie na stworzenie nowych lub modyfikację istniejących deskryptorów, do czuwających nad poszczególnymi dyscyplinami bibliotekarzy dziedzinowych. Wdrożenie tej metody pozwoliło na stopniowe uzupełnianie kartoteki deskryptorów o nowe terminy oraz jednoczesną korektę haseł już istniejących, dzięki której eliminowane są terminy błędne lub przestarzałe, na bieżąco poprawiana jest także sieć powiązań między deskryptorami.

Najczęstszym źródłem z którego pochodzą nowe terminy prawnicze są artykuły z czasopism naukowych i fachowych oraz prac zbiorowych, a także (w mniejszym stopniu) z opracowań i monografii prawniczych. Wynika to z naturalnej tendencji, wedle której nowe zagadnienia najpierw omawiane są w krótszych, przyczynkowych tekstach, a dopiero później w szerokich opracowaniach i komentarzach.

O przyjęciu do kartoteki deskryptorów przedmiotowych nowego deskryptora decydują dwa czynniki. Pierwszym z nich jest brak możliwości wyrażenia proponowanego terminu poprzez inne, istniejące już w kartotece, deskryptory przedmiotowe. W ten sposób baza deskryptorów stopniowo nasycana jest wyspecjalizowanymi, nieczęsto używanymi terminami prawniczymi, takimi jak *Litygacja strategiczna*, *Obserwacja sądowo-psychiatryczna* czy *Uchwała nieistniejąca*.

Drugim czynnikiem jest częstotliwość występowania danego terminu w publikacjach. Analiza bieżącego wpływu pozwala na uzupełnienie bazy o popularne lecz do tej pory niewprowadzone terminy – tu wymienić można chociażby

15 Szczegółowa chronologia treści umieszczana w polu 045 może nie być zgodna z rokiem wydania publikacji, natomiast ogólny przedział dat wyrażony deskryptorem chronologicznym w polu 648 jest niewystarczająco precyzyjny.

16 Zobacz również: M. Nasiłowska, *Czy w Polsce może powstać jednolity system opracowania (ręczowego) zbiorów bibliotecznych?*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2017, t. 48, s. 28 – https://rocznik.bn.org.pl/upload/pdf/37787_Rocznik%2048_27-41.pdf [09.08.2019].

*Postępowanie dowodowe, Prawo przewozowe czy Deportacja (prawo)*¹⁷. To kryterium wykorzystywane jest również przy podejmowaniu decyzji o usamodzielnieniu dotychczasowych odsyłaczy całkowitych i tworzeniu na ich podstawie nowych deskryptorów przedmiotowych. Oba wymienione czynniki pozwalają na znaczące uszczegółowienie siatki pojęć w zakresie omawianej dziedziny.

Budowa nowego deskryptora przedmiotowego rozpoczyna się najczęściej od wyboru właściwej formy w polu 150. Zgodnie z metodyką Deskryptorów Biblioteki Narodowej jako ujednolicony punkt dostępu przyjmuje się tę formę, która jest najbardziej rozpowszechniona wśród użytkowników języka polskiego¹⁸. W przypadku wątpliwości co do stopnia rozpowszechnienia potencjalnych wariantów formy nazwy lub w sytuacji, kiedy wprowadzany termin jest nazbyt hermetyczny, aby można było jednoznacznie wskazać formę rozpowszechnioną, przyjmuje się nazwę preferowaną w źródłach informacji. W przypadku nauk prawnych najczęściej są to leksykony i encyklopedie prawnicze, źródła prawa oraz dotychczasowe piśmiennictwo.

Kwestia wyboru właściwej formy która zostanie wprowadzona do kartoteki deskryptorów, jak również zbudowania właściwej sieci powiązań bywa problematyczna nie tylko ze względu na niejednokrotnie bardzo szczegółowe, wyspecjalizowane, nowe terminy pojawiające się w opracowywanych publikacjach. Zasygnalizowane w tytule artykułu zestawienie terminów prawoznawstwo oraz jursprudencja jest *de facto* przytoczeniem jednego z wielu dylematów związanych zarówno z transformacją haseł Języka Haseł Przedmiotowych w Deskryptory Biblioteki Narodowej, jak i budowaniem nowych deskryptorów. Hasło *Prawoznawstwo* w JHP BN było odsyłaczem całkowitym do czterech różnych haseł słownikowych rozwiniętych (*Prawo* |x socjologia, *Prawo* |x teoria, *Prawo* |x badanie, *Prawo* |x filozofia) i z technicznego punktu widzenia układ ten oddaje złożoność terminu prawoznawstwo, który może być rozumiany na kilka sposobów. Usamodzielniony deskryptor przedmiotowy *Prawoznawstwo*

17 Stosowanie dopowiedzeń w formie nazwy dziedziny jest szczególnie istotne w przypadku pojęć interdyscyplinarnych, w celu odróżnienia od siebie równobrzmiących deskryptorów powstających w różnych dziedzinach (jak na przykład *Rehabilitacja (prawo)* dla odróżnienia od rehabilitacji medycznej). Dopowiedzenia tego typu stosuje się również dla zaznaczenia, w jakim rozumieniu należy stosować nowo powstający (lub uzupełniony o dopowiedzenie) deskryptor, tak aby nawet w przypadku braku równobrzmiącego deskryptora nie został on powiązany z niewłaściwymi publikacjami (tu przykładem może być deskryptor *Słuszność (prawo)*, w którym dodanie dopowiedzenia pozwala uniknąć pomylenia terminu prawniczego z np. subiektywnym poczuciem słuszności). Por. Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania – <http://przepisy.bn.org.pl/deskryptory/zasady-tworzenia-deskryptorow-bn#86-dopowiedzenia> [09.08.2019].

18 Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania – <http://przepisy.bn.org.pl/deskryptory/zasady-tworzenia-deskryptorow-bn#8-deskryptor-przedmiotowy> [09.08.2019].

rozumiany jest jako ogólna nauka o prawie, pokrewny w swoim znaczeniu do takich deskryptorów jak *Teoria prawa* czy *Filozofia prawa*. Problem terminu jurisprudencja (niereprezentowanego w JHP BN i na chwilę obecną niereprezentowanego w DBN) pojawił się podczas dodawania askryptorów w deskrypcje *Prawoznawstwo*. Jurysprudencja najogólniej rozumiana jest jako synonimiczna wobec terminu prawoznawstwo. Na gruncie angielskim jest jednak odpowiednikiem teorii prawa – wyrażanej w DBN osobnym deskryptorem. Z kolei na gruncie francuskim zalicza się do niej także orzecznictwo wymiaru sprawiedliwości¹⁹. Umieszczenie zatem jurisprudencji wyłącznie jako kontrolowanego punktu dostępu w deskrypcje *Prawoznawstwo* byłoby, graniczącym z błędem merytorycznym, zawężeniem rozumienia tego terminu.

Wybór terminu używanego do stosowania w indeksowaniu (deskryptora) uzupełniony jest poprzez dodanie askryptorów – pozostałych wyrażań w języku naturalnym nie wybranych jako deskryptory, pełniących funkcję kontrolowanego punktu dostępu do danego terminu²⁰. Z uwagi na wielojęzyczność opracowywanych zbiorów wskazane jest, aby w przypadku rozpowszechnienia lub częstego występowania w piśmiennictwie danego terminu w innym języku (szczególnie w języku angielskim) umieszczać obcojęzyczną formę jako kontrolowany punkt dostępu w polu 450.

Kolejnym elementem budowania nowego deskryptora jest konstruowanie sieci powiązań z innymi terminami funkcjonującymi już w kartotece. Budowane są relacje hierarchiczne pomiędzy deskryptorami szerszymi i węższymi znaczeniowo (z zachowaniem zasady, według której zakres pojęciowy terminu określonego jako węższy musi w całości zawierać się w zakresie pojęciowym terminu wskazanego jako szerszy)²¹ oraz relacje kojarzeniowe (asocjacyjne), wskazujące na pokrewieństwo czy też podobieństwo funkcjonalne pomiędzy między kojarzonymi ze sobą terminami.

Nowością wprowadzoną przez Deskryptory Biblioteki Narodowej są kody kategorii tematycznej, umieszczane w polu 072 rekordu wzorcowego. Kody kategorii tematycznej są zgodne z wykazem deskryptorów ujęciowych i nadawane są według przynależności deskryptora do konkretnej dziedziny nauki²².

19 Jurysprudencja – <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/jurysprudencja;4008621.html> [09.08.2019].

20 Szerzej na ten temat: W. Babik, *Słowa kluczowe*, Kraków 2010, s. 115.

21 B. Sosińska, *Typologia relacji pomiędzy jednostkami leksykalnymi języków informacyjnych*, „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1979, nr 2 (35), s. 103 – http://bbc.uw.edu.pl/Content/1413/z1979_2_05.pdf [09.08.2019].

22 Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Kody kategorii tematycznych (pole 072) – <http://przepisy.bn.org.pl/aneksy#9-kody-kategorii-tematycznych-pole-072> [09.08.2019].

W przypadku pojęć interdyscyplinarnych w rekordzie wzorcowym umieszczane są kody kategorii tematycznej odpowiadające wszystkim dziedzinom do których deskryptor przynależy. W omawianym przypadku nauk prawnych, naturalnie najczęściej występującym kodem kategorii tematycznej jest 27 (*Prawo i wymiar sprawiedliwości*). Współwystępowanie kodów kategorii tematycznych pojawia się najczęściej w deskryptorach z pogranicza nauk prawnych i filozofii, politologii czy socjologii.

Podsumowanie

Pierwsze kilkanaście miesięcy pracy z wykorzystaniem nowego modelu opracowania było czasem bardzo intensywnych przemian²³. W niektórych obszarach są one już praktycznie zakończone – jak w przypadku przekształcania terminologii JHP BN w Deskryptory, chociaż zważywszy szybko zmieniające się tendencje i znaczny przyrost nowego słownictwa, pełne przystosowanie terminów przejętych z Języka Haseł Przedmiotowych do obecnych potrzeb może jeszcze potrwać. Finalizowana jest również chyba największa zmiana jakościowa dla piśmiennictwa prawniczego jaką było (obok, rzecz jasna, poszerzenia katalogu deskryptorów przedmiotowych) zdecydowane uszczegółowienie form i gatunków stosowanych w opisie publikacji. Uzupełnienie bazy deskryptorów o niestosowane wcześniej terminy wyrażające typy publikacji, a także uszczegółowienie opisu bibliograficznego o szereg nowych, widocznych w wyszukiwaniu fasetowym informacji, umożliwiło użytkownikom znacznie swobodniejsze tworzenie zapytań wyszukiwawczych. Przyjęta w DBN reguła aktualizowania słownika zgodnie z zapotrzebowaniem wynikającym z bieżącego opracowania publikacji i z tendencjami obowiązującymi w dziedzinie, a także budowanie wielopłaszczyznowych sieci relacji pomiędzy deskryptorami pozwala mniej wyspecjalizowanemu użytkownikowi odnaleźć się w niejednokrotnie skomplikowanej terminologii, a specjalistom daje możliwość znacznie szybszego dotarcia do poszukiwanych zagadnień. Kontynuowanie i stałe ulepszanie rozwiązań przyjętych w Deskryptorach Biblioteki Narodowej może pozwolić na znacznie lepsze dostosowanie katalogu i jego zawartości do potrzeb współczesnego użytkownika.

²³ Analizowany materiał i zasady opracowania dotyczą okresu od stycznia 2017 do końca sierpnia 2018 roku.

KLARA SPURGJASZ

Legal science in the National Library of Poland's descriptors

The article presents the changes in cataloguing legal science publications after the implementation of the National Library of Poland's descriptors. In the first part, the author discusses the transformations of legal vocabulary from the National Library of Poland's Subject Headings language to NLP's descriptors. In the second part, changes in cataloguing legal publications are discussed, with particular emphasis on new bibliographic record fields related to legal science and on the principles of their creation, as well as interdependences between the descriptors in use and the faceted search.